

Terestyéni Tamás emlékei Kiefer Ferencről

Kiefer Ferencsel 1965-ben ismerkedtem meg, amikor az ELTE BTK Telegdi Zsigmond professzor által vezetett Általános nyelvészeti tanszékén – nem utolsósorban az egyébként az MTA Nyelvtudományi Intézetében dolgozó Szépe György közreműködésének és szervező munkájának köszönhetően – elindult a Matematikai és alkalmazott nyelvészet speciális szak. Kiefer akkor az MTA várbeli Számítástechnikai Központjának volt a munkatársa, és fontos szerepet játszott a modern matematikai/formális nyelvészet hazai meggyökereztetésében (ez akkor első helyen a Noam Chomsky nevével fémjelzett generatív grammatikát jelentette, de természetesen sok mást is).

A szak magas színvonalának érzékeltetésére a mai napig megőrzött egyetemi indexemből ide másolom az 1965/66-os évfolyam tanárainak és az általuk tanított tantárgyaknak a listáját. Őszi szemeszter: Balázs János (szemantika, lexikológia), Telegdi Zsigmond (általános nyelvészet), Fónagy Iván (fonetika), Kiefer Ferenc (matematikai nyelvészet), Szépe György (alkalmazott nyelvészet), Szelezsán János (matematika). Tavaszi szemeszter: Kiefer Ferenc (matematikai nyelvészet), Szelezsán János (matematika), Antal László (strukturálista nyelvészet), Dezső László (nyelvtipológia), Vargha Dénes (nyelvi dokumentáció), Telegdi Zsigmond (általános nyelvészet), Fónagy Iván (beszédszlelés), G. Havas Katalin (matematikai logika). Mindnyájan a tárgyak elismert szakemberei voltak, akikhez aztán a következő évfolyamokon olyan egyéniségek csatlakoztak, mint Petőfi S. János (formális szemantika, szövegelmélet), Dömölki Bálint (informatika) és még lehetne sorolni. A szak többirányú tudományos kötődését jelzi, hogy a foglalkozások jelentős részének nemcsak az ELTE BTK Általános Nyelvészeti Tanszéke volt a helyszíne, hanem az ELTE akkori Természettudományi Karának az egyik Múzeum körüli épülete, az MTA Számítástechnikai Központja vagy az Országos Műszaki Könyvtár és Dokumentációs Központ Múzeum utcai épülete.

Kiefer Ferenc nemcsak tanárként játszott fontos szerepet a matematikai nyelvészet magyarországi meggyökereztetésében, hanem olyan, a szak hallgatói által tankönyvként használt művek szerzőjeként is mint *Matematikai nyelvészeti tanulmányok* (Országos Műszaki Könyvtár és Dokumentációs Központ, Budapest, 1964) és *Bevezetés a generatív nyelvelméletbe* (Tudományos Ismeretterjesztő Társulat, Budapest, 1969).

A matematikai nyelvészet szakot az alapszigorlat jeles eredményű teljesítése után az egyik tanári szak megtartása mellett lehetett felvenni. Az első évfolyamon hét hallgatója volt. Nagyon színes társaság verődött össze, amit jól mutat, hogy a diplomázás után milyen sokféle irányba indultak el: Mártonfi Ferenc a kínai és a koreai nyelv kivételes tehetségű, sajnos nagyon fiatalon elhunyt szakértője és oktatója volt (1945-1991); Aczél Endre újságírói pályát választott, és ismert médiaszemélyiséggé vált (1944-2018); Szántó Péter az OMKDK, majd a BME OMIKK munkatársa, a Tudományos és Műszaki Tájékoztatás című könyvtár- és információtudományi szakfolyóirat főszerkesztője (1983-2012), majd nemzetközi természettudományos folyóiratok magyarországi, ill. kelet-európai vezérképviselője; Kenéz Győző, aki – széleskörű nyelvtudását kamatoztatva – vállalati-pénzügyi menedzserként, majd bankszakemberként dolgozott, utoljára egy brüsszeli EU intézmény, a Team Europe tagjaként kaptam hírt felőle; Pap Mária, az MTA Nyelvtudományi Intézetének a munkatársa volt, akinek azonban a prágai Charta 77 magyarországi leágázásához való csatlakozása miatt az állambiztonság derékba törte fényesen indult tudományos pályafutását: kirúgták az Intézetből és megakadályozták szociolingvisztikai tárgyú kandidátusi disszertációjának a megvédését; Metzger Marietta az 1970-es évek elején elhagyta Magyarországot, házasságot kötött a szintén emigrált Petőfi S. Jánossal, a németországi Bielefeldi Egyetem professzorával, majd nem kis

pályakorrekcióval orvosi diplomát szerzett és orvosként dolgozott; végül jómagam a Tömegkommunikációs Kutatóközpontban, majd annak megszűnése után az MTA-ELTE Kommunikációelméleti Kutatócsoportban dolgoztam, mind a mai napig főszerkesztőként gondozom a *Jel-Kép* című kommunikációtudományi folyóiratot (<http://communicatio.hu/jelkep/>).

Egykori hallgatótársaim nevében is mondhatom, hogy Kiefer Ferencet nagyon jó tanárnak tartottuk, aki empátiával fordult a különösebb matematikai előképzettség nélküli csoportunkhoz, és türelemmel avatott be bennünket a természetes nyelv formális leírásának módszereibe. Imponáló nyelvtudása, műveltsége, sokirányú szakmai tájékozottsága, jól érthető, világos magyarázatai és barátságos, mosolygós, közvetlen személyisége a legkedvesebb tanáraink közé emelte.

Az egyetemi tanulmányaim befejezése után (akkor már tegeződtünk) a kapcsolat egyáltalán nem szűnt meg Ferivel. 1973-tól már az MTA Nyelvtudományi Intézetében dolgozott, ahol gyakran találkoztam vele nyelvészeti rendezvényeken. Mindig készségesen válaszolt, amikor szakmai kérdésekkel fordultam hozzá. Külön ki kell emelnem támogató szakvéleményét az egyetemi (kis) doktori, majd a PhD fokozatom megszerzésében.

Így magától értetődő volt, hogy 2017-ben, amikor az iránt érdeklődött, hogy lenne-e kedvem elolvasni és esetleg kiegészíteni a magyar nyelvtudomány hatvanas évekbeli fejlődéséről készülő kéziratát, nagy örömmel válaszoltam igennel. Ettől kezdve többször is meglátogatott délutáni, kora esti órákban, és hosszasan elbeszélgettünk (némi vörös bor és sütemények kíséretében) a matematikai nyelvészeti szak indulásával kapcsolatos emlékeinkről. Kérésére készítettem egy kis összeállítást, amelyet aztán fel is használt A hatvanas évek magyar nyelvtudománya. Az elméleti nyitás korszaka című tanulmányában (In: Bollobás Enikő [2019 szerk.] *Elméletek vonzásában. A „határtalan tudomány” kezdetei a hatvanas-hetvenes évek humán és társadalomtudományi kutatásaiban*. Gondolat Kiadó, Budapest. 19-49). Beszélgetéseinkben többször is felidéztek, hogy amiképpen a hatvanas években a magyar nyelvtudomány elkezdett megújulni és nyitottá válni a külvilág eredményeire, hasonló folyamat zajlott más társadalomtudományi területeken is: kezdtek magyar nyelven is elérhetővé (= hivatalosan elfogadottá) válni a szociológia, a pszichológia, a filozófia korábban kevésbé kultivált szerzői és alapművei (Durkheim, Max Weber, Freud, Frege, Bertrand Russell, Bécsi Kör, Wittgenstein és mások). A strukturalizmus is elfogadott irányzattá vált, és addig Magyarországon nem művelt tudományágak tűntek fel: szemiotika, kulturális antropológia, rendszerelmélet, kommunikáció- és médiakutatás stb. És nem utolsósorban a korábban megbélyegzett vagy éppen csak megtűrt tudományágak művelésére és oktatására akadémiai intézetek, ill. intézeti részlegek és egyetemi tanszékek jöttek létre, pl. MTA Szociológiai Intézet, ELTE Szociológiai Tanszék, Tömegkommunikációs Kutatóközpont stb. Az újfajta strukturalista, ill. generatív nyelvészethez nagy érdeklődéssel és nyitottsággal fordultak a szintén újfajta vagy megújuló társadalomtudományi ágazatok képviselői, így pl. Hankiss Elemér, a korán elhunyt Józsa Péter, Voigt Vilmos, Vitányi Iván, Buda Béla és sokan mások. Az oktatás és a könyvkiadás nyitottabbá válása és a nyugati tanulmányutak lehetősége tovább erősítette a szellemi pezsgést. Mi, akkori diákok nagyon szerencsésnek éreztük magunkat, hogy kitűnő tanáraink jóvoltából részesei lehettünk ennek a pezsgésnek – azzal együtt természetesen, hogy tisztában voltunk a rendszer korlátaival.

De nemcsak tudományos, hanem más témákról is szó esett a látogatásai alkalmával. Így közelebbről ekkor tudtam meg, hogy fiatalkori pályafutása egyáltalán nem volt zavartalan: politikai okokból megszakították gimnáziumi tanulmányait, fizikai munkára kényszerült, és

amikor végre le tudott érettségizni, az egyetemi felvételin a megcélzott orvosi szak helyett matematika-fizika szakra irányították.

Tavaly májusban, miután felköszöntöttük a születésnapján, arról váltottunk üzenetet, hogy majd ősszel, amikor remélhetőleg már túl leszünk a koronavírus járványon, újra felkeres bennünket, és folytathatjuk beszélgetéseinket. Ősszel azonban nem a látogatása következett, hanem halálának lesújtó híre.